

Лизунова О. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Індустріального інституту*

Донецького національного технічного університету

Пуханов О. О.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри електромеханіки та автоматизації
Індустріального інституту*

Донецького національного технічного університету

Lizunova O. M.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Management
Industrial Institute
Donetsk National Technical University*

Pukhanov O. O.

*PhD in Economics,
Senior Lecturer, Department of Electromechanics and Automation
Industrial Institute
Donetsk National Technical University*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ENSURING THE EFFECTIVENESS OF THE COMPANY

Анотація. У статті розглянуті проблеми ефективного управління промисловими підприємствами. В роботі порівнюються погляди зарубіжних і вітчизняних спеціалістів щодо вирішення проблеми управління ефективністю діяльності. В роботі відображені причини необхідності управління результативністю діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. Розглянута ефективність діяльності підприємства з точки зору прибутковості.

Ключові слова: прибутковість, потенціал підприємства, технологія управління, фактори управління, результативність, споживання ресурсів.

Вступ та постановка проблеми. Останніми роками у зв'язку з підвищенням цін на ресурси, загостренням конкурентної боротьби стало активно використовуватися поняття управління ефективністю виробництва. Міжнародний досвід показує, що промислові підприємства, які серйозно ставляться до управління прибутковістю, досягають зниження витрат на ресурси майже на третину. Підвищення ефективності відіграє важливу роль у переході до нової інноваційної економіки, пріоритетом якої є сталий розвиток. Тому проблема управління ефективністю діяльності підприємств є досить актуальною.

Проблема забезпечення ефективності підприємства у теперішніх умовах розвитку економіки набуває особливої актуальності, оскільки наслідки неправильно обраної стратегії і тактичної діяльності підприємства в умовах висококонкурентного середовища стають критичними та загрожують його існуванню. Управління підприємством визначає основні напрями його розвитку, можливості та ризики, пов'язані із зовнішнім середовищем та внутрішніми процесами. Ефективне керування сприяє формуванню довгострокової конкурентної переваги, що визначає позиції підприємства в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Проте навіть досконало розроблене стратегічне управління не може бути ефективно впровадженим без науково-обґрунтованого механізму його реалізації. Це потребує розроблення спеціального інструментарію управління, здатного забезпечити ефективність діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В багатьох дослідженнях розглядаються обставини, що впливають на управління ефективністю промислового підприємства. Остання світова фінансово-економічна криза, що спричинила негативний вплив на підприємства України, носить глобальний характер, обумовлений безліччю об'єктивних і суб'єктивних причин. Більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників схильна розглядати як головні її фактори параметри, що пов'язані з циклічним розвитком економіки, і насамперед перенакопичення фінансового капіталу, його віртуалізація і пов'язані з цим «піраміди» боргових зобов'язань і деривативів, що привели до переінвестування в окремих галузях економіки [1].

Складовою частиною формування механізму керування підприємства служить систематизація факторів підвищення ефективності. Однак поки така систематизація відсутня, хоча в багатьох дослідженнях [2] розглядаються обставини, що впливають на ефективність споживання ресурсів підприємств. Наприклад, у роботі Т.М. Поспелова виділені нормування видатку ресурсів, цінове й тарифне регулювання, бюджетна політика, грошово-кредитна система [3]. Але тут відсутній будь-який методологічний підхід або ознака виділення факторів. К.Б. Лейкіна, вивчаючи можливі резерви зниження витрат ресурсів, виділяє стабільність якості; удосконалення технологічних процесів; утилізацію вторинного тепла; модернізацію й відновлення фонду устаткування; запобігання прямих витрат; впровадження енергозберігаючих технологій [4]. К.Б. Лейкіна не використовує яку-небудь ознаку, тому

причинно-наслідковий зв'язок відсутній, оскільки такий фактор, як «модернізація й відновлення фонду устаткування», припускає впровадження енергозберігаючих технологій, а отже, і енергоефективність устаткування, що запобігає прямою втратам і вимагає подальшого вдосконалення технологічних процесів. Все це – ланки одного ланцюга, де детермінанта – «модернізація й відновлення фонду устаткування». Все інше – результат модернізації й відновлення. І.Д. Гайнулін у своїй роботі [5] такі фактори, як «наявність системи заохочення пропозицій персоналу по економії ресурсів» і «наявність системи заохочення економії ресурсів через фонд заробітної плати підрозділів», пропонує вважати самостійними, а такий підхід є методично помилковим.

Короткий огляд відомої літератури щодо систематизації доводить, що всі підходи фрагментарні, розглядаються поза рамками методології системного підходу, тому відсутній зв'язок економіки споживання ресурсів й організації поведінки підприємства із зовнішнім середовищем.

Мета роботи. Нині об'єктивною необхідністю є зменшення ризику прийняття невірних рішень шляхом переходу на наукові методи управління, широке застосування досвіду провідних технологій управління. Простежуючи еволюцію поглядів на поняття ефективності підприємства, можна відзначити, що на нинішньому етапі розвитку ринкових відносин склалися об'єктивні передумови для сучасної концепції ефективності господарюючих суб'єктів. Сьогодні політику підприємства слід розглядати в рамках промислової політики, яка здобуває нові риси, і у взаємозв'язку з нею. В сучасних умовах вона стимулює прогресивні структурні зрушення в реальному виробництві та впливає на ефективність діяльності. Обґрунтування необхідності нової концепції керування як методологічної основи підвищення ефективності викликало необхідність систематизації факторів для керування ефективністю підприємства. Розгляд проблем управління ефективністю діяльності підприємства та шляхів їх вирішення є метою статті.

Результати дослідження. Наявність органічного зв'язку між економічною ситуацією в державі та рівнем прибутковості потребує підвищення ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. Промислові підприємства України функціонують в складних умовах господарювання. Тому вони, розробляючи управлінські рішення, повинні спрямовувати свої дії на укріплення фінансово-майнового стану та формування стратегічного потенціалу, здатного адаптуватися до несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Незважаючи на різноманіття факторів за сферами діяльності підприємства, в основі ефективного управління діяльністю лежить індивідуальний набір факторів, які повинні бути в полі зору менеджменту підприємства, оскільки під впливом тих або інших факторів формується виробничий потенціал, а він повинен бути вчасно реалізований для підвищення конкурентоспроможності й стійкого соціально-економічного розвитку підприємства, а якщо ні, то ріст потенціалу характеризує зниження ефективності керування підприємством.

Єдність принципових основ організації виробництва дає змогу виділити фактори ефективності за такими основними сферами діяльності підприємства, як економічна, виробнича, організаційна, соціальна, екологічна й правова. Особливістю систематизації факторів ефективності є те, що вони розглядаються у взаємозв'язку з факторами, характерними для ринкової економіки: попит та пропозиція на продукцію й ресурси, доступ до ринку ресурсів і нових технологій.

Єдність принципових основ організації виробництва дає змогу також визначити фактори ефективності у виробничій сфері підприємства, такі як структура промислового виробництва; завантаження виробничих потужностей; ступінь фізичного й морального зношування основних фондів; матеріалоємність виробництва; технологічна трудомісткість виробництва; впровадження прогресивних технологічних процесів; використання менш ресурсоємних матеріалів; зниження всіх видів втрат виробництва; укрупнення одиничних потужностей і реалізація інших способів концентрації виробництва; рівень електрифікації промислового виробництва; технологічне комбінування виробництва. Фактори цієї сфери діяльності є визначальними під час формування й реалізації програм щодо економії витрат підприємства.

У сучасних ринкових умовах необхідність управління ефективністю на підприємствах України визначається багатьма причинами, серед яких слід назвати невизначеність майбутнього, ризики, координуючу роль плану та оптимізацію екологічних наслідків, а також потребу у фінансових ресурсах. З метою побудови моделі формування стратегії підприємства проаналізуємо фактори зовнішнього та внутрішнього оточення. Так, фактори зовнішнього впливу доцільно поділяти на фактори макросередовища (економічні, політичні фактори та фактори державного регулювання), галузевого та конкурентного оточення підприємства. Фактори внутрішнього впливу націлені на визначення ступеня відповідності майбутньої стратегії розвитку промислового підприємства і досягнення стратегічних цілей згідно з кожним функціональним напрямом діяльності: загального управління, економіки та фінансів, дослідження та технологічних розробок, виробництва, маркетингу та збуту, управління персоналом. Виокремлення та оцінка факторів зовнішнього середовища та внутрішнього впливу дають змогу визначити процес управління ефективністю підприємства, обґрунтувати організаційно-економічні передумови розробки стратегії діяльності.

Управління ефективністю роботи підприємства передбачає урахування основних положень теорії максимізації прибутку. Підприємство повинно працювати таким чином, щоб забезпечити максимальний дохід його власникам. У рамках традиційної неокласичної економічної моделі передбачається, що будь-яке підприємство існує для того, щоб максимізувати прибуток у довгостроковій перспективі. При цьому як орієнтир розглядається прибуток середній для галузі або той прибуток, що об'єктивно задовольняє власників.

Незважаючи на різноманіття факторів за сферами діяльності підприємства, в основі ефективного управління діяльністю лежить індивідуальний набір факторів, які повинні бути в полі зору менеджменту підприємства, оскільки під впливом тих або інших факторів формується виробничий потенціал, а він повинен бути вчасно реалізований для підвищення конкурентоспроможності й стійкого соціально-економічного розвитку підприємства, а якщо ні, то ріст потенціалу характеризує зниження ефективності керування підприємством.

Єдність принципових основ організації виробництва дає змогу виділити фактори ефективності за такими основними сферами діяльності підприємства, як економічна, виробнича, організаційна, соціальна, екологічна й правова. Особливістю систематизації факторів ефективності є те, що вони розглядаються у взаємозв'язку з факторами, характерними для ринкової економіки: попит та пропозиція на продукцію й ресурси, доступ до ринку ресурсів і нових технологій.

Єдність принципів основ організації виробництва дає змогу також визначити фактори ефективності у виробничій сфері підприємства, такі як структура промислового виробництва; завантаження виробничих потужностей; ступінь фізичного й морального зношування основних фондів; матеріалоємність виробництва; технологічна трудомісткість виробництва; впровадження прогресивних технологічних процесів; використання менш ресурсоємних матеріалів; зниження всіх видів втрат виробництва; укрупнення одиничних потужностей і реалізація інших способів концентрації виробництва; рівень електрифікації промислового виробництва; технологічне комбінування виробництва. Фактори цієї сфери діяльності є визначальними під час формування й реалізації програм щодо економії витрат підприємства.

У сучасних ринкових умовах необхідність управління ефективністю на підприємствах України визначається багатьма причинами, серед яких слід назвати невизначеність майбутнього, ризику, координуючу роль плану та оптимізацію екологічних наслідків, а також потребу у фінансових ресурсах. З метою побудови моделі формування стратегії підприємства проаналізуємо фактори зовнішнього та внутрішнього оточення. Так фактори зовнішнього впливу доцільно поділяти на фактори макросередовища (економічні, політичні фактори та фактори державного регулювання), галузевого та конкурентного оточення підприємства. Фактори внутрішнього впливу націлені на визначення ступеня відповідності майбутньої стратегії розвитку промислового підприємства і досягнення стратегічних цілей згідно з кожним функціональним напрямом діяльності: загального управління, економіки та фінансів, дослідження та технологічних розробок, виробництва, маркетингу та збуту, управління персоналом. Виокремлення та оцінка факторів зовнішнього середовища та внутрішнього впливу дає змогу визначити процес управління ефективністю підприємства, обґрунтувати організаційно-економічні передумови розробки стратегії діяльності.

Управління ефективністю роботи підприємства передбачає урахування основних положень теорії максимізації прибутку. Підприємство повинно працювати таким чином, щоб забезпечити максимальний дохід його власникам. У рамках традиційної неокласичної економічної моделі передбачається, що будь-яке підприємство існує для того, щоб максимізувати прибуток у довгостроковій перспективі. При цьому як орієнтир розглядається прибуток середній для галузі або той прибуток, що об'єктивно задовольняє власників.

Підвищення результативності виробничого потенціалу спрямоване на пошук шляхів більш ефективного його використання. Аналіз його складових та динаміки стає все більш актуальним, а сама ця проблема набуває народногосподарської значущості.

Економіка країни потребує структурної перебудови, значної уваги до процесів підвищення ефективності виробничої діяльності, розвитку внутрішнього ринку та експортно-орієнтованої діяльності.

Економічний потенціал будь-якого підприємства є складом його ресурсів, а саме трудових, матеріальних, фінансових та інших, наявних у розпорядженні організації для виробництва запланованих робіт і послуг [6]. Стан економічного потенціалу підприємства характеризують такі чинники і показники:

- обсяг і якість виробничих ресурсів, чисельність промислово-виробничого персоналу, склад основних виробничих фондів, величина оборотних фондів та матеріальних запасів, наявність фінансових ресурсів та нема-

теріальних активів, використання патентів, ліцензій, технологій, інформації;

- здатність персоналу підприємства до професійної діяльності у всіх сферах виробництва і на всіх рівнях управління;

- фінансовий стан підприємства, рівень поточної платіжної здібності і ліквідності, зовнішня і внутрішня заборгованість, ступінь кредитоспроможності;

- стан наукової, творчої, раціоналізаторської та інноваційної діяльності, здатність до оновлення виробництва і зміни діючої технології;

- інформаційне забезпечення маркетингової, проектно-фінансової діяльності, якість використовуваної інформації, ступінь її обґрунтованості і достовірності [7].

Проблема вимірювання ефективності діяльності досить важлива як у теоретичному, так і в практичному планах. Знання виробничих потенціалів підприємств дає змогу визначити сумарний потенціал галузі та народного господарства, створює основу для забезпечення спряженості суміжних підприємств і виробництв. Значення виробничих потенціалів підприємств необхідні для виявлення витрат виробничих ресурсів (величин його елементів), потрібних для оптимізації народногосподарських або галузевих темпів і пропорцій розвитку, визначення напрямів інвестиційної політики.

Величина виробничого потенціалу є характеристикою матеріальних умов оновлення продукції і підвищення її якості, а також може бути основою для прогнозування обсягів промислового виробництва. Уявлення про величину виробничого потенціалу підприємства та окремих його елементів дає змогу певною мірою управляти характеристиками потенціалу, в результаті чого виникає можливість цілеспрямованого впливу на віддачу виробничих ресурсів. Визначення величини потенціалу пов'язано з оцінкою вартості його елементів.

Нова концепція керування підприємствами повинна спиратися на критерії ефективності виробництва, маневреності виробництва, гнучкості стратегії. На основі цих критеріїв повинні формуватися узагальнюючі показники ефективності й ресурсозбереження, що дадуть змогу усувати протиріччя й погоджувати економічні інтереси держави як суб'єкта ринкової економіки й будь-якого суб'єкта ринкової економіки в процесі взаємодії. Необхідна інтеграція різних підходів до керування виробництва в єдину нову концепцію, що відповідає вимогам ринку й при цьому визначає стратегічні можливості для успішних внутрішніх і зовнішніх виробничо-фінансових, економічних маневрів як підприємства, так і держави.

Щоб визначити ефективність керування промисловим підприємством в сучасних умовах, необхідно вдосконалити методологію визначення кола показників і критеріїв оцінки взаємодії держави й ринкового механізму з бізнес-моделлю ефективності підприємства. Це повинно бути зроблене в рамках теорії керування. За ступенем того, як ринки стають все більш динамічними, а зміни стають несподіваними, системи керування підприємствами стають відкритими й гнучкими, а на перший план виходить такі загальні критерії, як здатність адаптуватися й вплив на ринки.

Саме такий підхід методологічно правильний для оцінки ефективності керування підприємством в сучасній економіці. Він органічно сполучає в собі парадигми традиційної ефективності й рентабельності виробництва, спрямованість на стійке задоволення ресурсних потреб і узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкової економіки, динамічність зовнішніх і внутрішніх факторів, а також їх взаємодію.

Доводиться визнати, нині економічний успіх підприємства визначають інновації. Успіх інновацій більш важливий, аніж ефект розміщення ресурсів. Найвні на підприємстві інформація та знання менш важливі, аніж здатність підприємства до генерації важливих знань, що потім матеріалізуються в інновації. Основними принципами функціонування підприємства повинні стати саморегуляція, саморозвиток [8]. Все це підтверджує обґрунтування стратегічного вибору інноваційного шляху розвитку країни. Основою інноваційного стратегічного курсу має стати спрямування на структурну перебудову промисловості та розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави. Сьогодні однією із цілей нашої держави є входження до числа провідних технологічно-розвинених країн світу. Це може стати не лише визначальною метою економічної стратегії, але й пріоритетним постулатом національної ідеї, базовою основою політизації суспільства.

Роль та значення виробничого потенціалу підприємства в суспільному виробництві не залишаються незмінними. Виробничий потенціал підприємства є матеріальною передумовою прискорення науково-технічного прогресу. Між ними існує такий взаємозв'язок: чим вищими є техніко-економічний рівень елементів потенціалу та ступінь їх використання, тим потужнішою є база (матеріально-технічна) науково-технічного прогресу, тим ширшими є горизонти впровадження його досягнень, можливості для вдосконалення та збільшення розмірів елементів виробничого потенціалу промислового підприємства. Вони взаємно вдосконалюють і розвивають один одного. Виробничий потенціал підприємства безпосеред-

ньо пов'язаний з темпами соціально-економічного розвитку країни.

Поліпшення його використання сприяє зростанню виробництва інвестиційних ресурсів і товарів народного споживання за одних і тих же витрат суспільної праці. А його якісні характеристики визначають ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб народу і саму якість економічного та соціального зростання. Отже, розвиток виробничого потенціалу та зростання основних макроекономічних показників істотно позначаються рівні диференціації доходів населення. Економічне зростання повинне відбуватися на основі оновлення технологічної та технічної бази, а його результати повинні бути спрямовані на досягнення цілей розвитку.

Висновки. Аналіз теорії й практики управління ефективністю підприємства та узагальнення викладеного матеріалу дав змогу зробити такі висновки. Назріла необхідність розробки сучасних теоретико-методологічних підходів управління результативністю діяльності підприємств в теперішніх умовах господарювання. Ці питання не тільки становлять науковий інтерес, але й мають прикладне значення. Нова концепція керування ефективністю підприємства необхідна як продовження вчення про ефективний розвиток економіки промислового виробництва в рамках нової промислової політики, оскільки зовнішнє середовище сьогодні змінюється швидко, що створює більші труднощі для тактичної й стратегічної оцінки політики підприємства. Ключова ідея нової концепції керування ефективністю полягає в тому, щоб забезпечувати стійкий соціально-економічний розвиток промислового підприємства.

Список використаних джерел:

1. Макогон, Ю.В. Криза у світовій економіці: стратегічні пріоритети України / Ю.В. Макогон, М.Г. Шпундра // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 86–95. – (Соціально-економічна політика).
2. Петровська Т.Е. Альтернативні підходи до споживання вітчизняного вугілля у контексті енергетичної безпеки України / Т.Е. Петровська // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – Вип. 21. – К., 2010. – С. 331–338.
3. Поспелов Т.М. Механізми управління споживанням ресурсами в Україні : [монографія] / Т.В. Поспелов. – Донецьк : Норд-Прес, 2014. – 350 с.
4. Лейкина К.Б. Материалоемкость и эффективность общественного производства / К.Б. Лейкина. – М. : Знание, 1981. – 64 с.
5. Гайнуллин И.Д. Современный взгляд на понятие и сущность энергоэффективности и энергоёмкости / И.Д. Гайнуллин, А.В. Тарасов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mgutupenza.ru/mni/content/files/Gainullin,%20Tarasov.pdf>.
6. Кундакчан Р.М. Система экономических интересов среднего класса в концепции повышения качества жизни населения. Вопросы экономической теории. Макроэкономика / Р.М. Кундакчан // Проблемы современной экономики. – 2010. – № 3 (35). – С. 31–35.
7. Харченко К.В. Муниципальное стратегическое планирование: от теории к технологии : [учеб. пособие] / К.В. Харченко. – Белгород : Обл. типография, 2009. – 304 с.
8. Шляхом європейської інтеграції: стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки). – К., 2004. – 416 с.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы эффективного управления промышленными предприятиями. В работе сравниваются взгляды зарубежных и отечественных специалистов по поводу решения проблемы управления эффективностью деятельности. В работе отражены причины необходимости управления результативностью деятельности предприятия в современных условиях хозяйствования. Рассмотрена эффективность деятельности предприятия с точки зрения прибыльности.

Ключевые слова: прибыльность, потенциал предприятия, технология управления, факторы управления, результативность, потребление ресурсов.

Summary. The article considers the problems of efficient management of industrial enterprises. The paper compares the points of views of Ukrainian and foreign specialists on the issue of performance management. The article reveals the reasons to manage performance of enterprise in modern conditions of managing. The efficiency of the enterprise activity from the point of view of profitability.

Key words: profitability, potential business, technology management, management factors, performance, resource consumption.